

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.3
DOI 10.36919/EIJ.1.2023.33

В. І. Завидняк,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного права,
Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID 0000-0001-5151-6283

**КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ ПОСАДОВИМИ
ОСОБАМИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

Стаття присвячена висвітленню поняття та сутності кримінальних правопорушень, вчинених окремими працівниками (посадовими особами) юридичних осіб публічного права. Проаналізовано судження і твердження різних науковців щодо визначення та розкриття змісту понять: «правопорушення», «кримінальне правопорушення», «злочин», «окремі працівники юридичних осіб публічного права», «юридичні особи публічного права». Вказано, що відсутність визначення терміна «кримінальне правопорушення» на законодавчому рівні викликає дискусії у науковій правовій літературі щодо поняття сутності такого терміна та його застосування, але, на жаль, станом на сьогодні не приділяється належної уваги як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

Ключові слова: поняття та сутність кримінальних правопорушень, правопорушення, злочин, окремі працівники (посадові особи) юридичних осіб публічного права.

Постановка проблеми та її актуальність. Зазначена тематика обумовлена потребою у належному розумінні, тлумаченні та подальшому правозастосуванні кримінального процесуального законодавства щодо поняття і сутності кримінальних правопорушень, вчинених окремими працівниками (посадовими особами) юридичних осіб публічного права, відповідно до нових етапів розвитку кримінального судочинства, потреб у переосмисленні, змінах і доповненнях теоретичних положень і постулатів, які в подальшому знайдуть своє відображення в законодавчих актах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми дослідження зумовлена, з одного боку, із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, з іншого – необхідністю розроблення й удосконалення науково обґрунтованих пропозицій стосовно реформування та установаження поняття і сутності кримінальних правопорушень, зокрема вчинених окремими працівниками (посадовими особами) юридичних осіб публічного права.

Окремі питання поняття та сутності «кримінального правопорушення» висвітлювались у наукових працях учених М. М. Дмитрука, М. І. Ковальова, В. М. Куц, М. П. Караєва, Н. М. Мірошниченка, В. О. Тулякова та інших.

Незважаючи на значне коло наукових праць і наукових досліджень з цієї теми, окремі аспекти розуміння кримінального правопорушення залишаються актуальними в умовах сьогодення.

До того ж суди України почали використовувати термін «кримінальне правопорушення», незважаючи навіть на відсутність визначення такого терміна в Кримінальному кодексі України та в Кримінальному процесуальному кодексі України. Так, в Єдиному державному реєстрі судових рішень за заданими критеріями пошуку «кримінальні правопорушення» станом на 02.03.2018 знайдено 4 241 000 документів [1]. Із роздруківок ухвал судів вбачається, що суди України почали системно використовувати термін «кримінальне правопорушення», не беручи до уваги його змістове навантаження, зазначаючи у своїх рішеннях словосполучення такого змісту: «Щодо вчинення ОСОБОЮ_1 кримінального правопорушення, передбаченого ч. __ ст. __ Кримінального кодексу України». Для прикладу: ухвала Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 29.11.2017 у справі № 583/3326/17 [2]; ухвала Апеляційного

суду Житомирської області від 21.09.2015 у справі № 293/344/15-к [3]; ухвала Трускавецького міського суду Львівської області від 25.05.2017 у справі № 457/284/17 [4].

Отже, є нагальна потреба у визначенні та впровадженні терміна «кримінальне правопорушення» в Кримінальному кодексі України та Кримінальному процесуальному кодексі України.

Метою статті є дослідження питання кримінальних правопорушень, вчинених посадовими особами юридичних осіб публічного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правопорушення — це неправомірне (проти-правне) суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, за вчинення якого особа може бути притягнута до юридичної відповідальності. Правопорушення (*delictum*) за ступенем суспільної небезпеки поділяються на злочини і проступки [5].

Згідно зі ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не зумовлюють, відповідно до закону, кримінальної відповідальності [6].

Згідно зі ст. 11 Кримінального кодексу України злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [7].

Також станом на сьогодні в законодавстві України міститься термін як «корупційне правопорушення». Так, згідно із визначенням термінів у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупційне правопорушення — діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке Законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [8].

До 2012 року термін «кримінальне правопорушення» не використовувався в нормативно-правових актах України, за виключенням розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 1153-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України» [9]. У подальшому зазначений термін у законодавстві України було використано в Кримінальному процесуальному кодексі України [10]. Причому як у Кримінальному процесуальному кодексі України, так і в інших нормативних актах України не існує єдиного доктринального визначення категорії «кримінальне правопорушення».

На нашу думку, під час дослідження цієї проблематики необхідно звернути увагу на термін «кримінальне правопорушення», який вживається у міжнародно-правових актах, а саме це може бути практика Європейського суду з прав людини, яка є обов'язковою для України. Так, у ст. 7 Конвенції «Про захист прав людини та основоположних свобод» від 04.11.1950 закріплюється: «Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно із національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання, ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення» [11].

Вважаємо, що відсутність визначення терміна «кримінальне правопорушення» на законодавчому рівні викликає дискусії у науковій правовій літературі щодо поняття сутності такого терміна та його застосування, але, на жаль, сьогодні не приділяється належної уваги як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

Однак, незважаючи на це, наукова література містить різні критерії та поняття класифікації правопорушень, прикладом може бути класифікація: за ступенем тяжкості, за колом осіб, за нормами, які були порушені.

На нашу думку, слушно зазначає Т. І. Слущка, що системний аналіз норм чинного Кримінального процесуального кодексу України, зокрема на предмет: а) вживання словосполучення «кримінальне правопорушення» (наприклад, статті 2, 19, 32, 60, 88, 214, 218 КПК України тощо), термінів «злочин» (п. 6 ч. 1 ст. 3, п. 2 ч. 1 ст. 219, ч. 3 ст. 233, п. 5 ч. 2 ст. 242, чч. 2, 3 ст. 246, ст. 248, ч. 2 ст. 294, ч. 2 ст. 368, ст. 384 КПК України тощо) та «кримінальний проступок» (п. 4 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 38, ч. 2 ст. 217, п. 1 ч. 1 ст. 219, ч. 1 ст. 294, ст. 298, глава

25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» КПК України тощо); б) використання терміна «злочин» під час вказівки на норму кримінального закону (ч. 5 ст. 176, ч. 8 ст. 214 КПК України тощо) або на вид злочину (наприклад, «злочин проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» (п. 2 ч. 2 ст. 27 КПК України), «корупційні злочини» (наприклад, ст. 100 КПК України) чи на ступінь його тяжкості (наприклад, ч. 1 ст. 52 КПК України); в) використання між термінами «кримінальний проступок» і «злочин» сполучника «та» (наприклад, ч. 2 ст. 217 КПК України) чи розділового знака «,» у випадках, коли норма процесуального закону поширюється на кримінальні проступки й окремі види злочинів з урахуванням їх ступеня тяжкості (наприклад, чч. 3 і 4 ст. 469, ч. 1 ст. 497 КПК України), — свідчить, що словосполучення «кримінальне правопорушення» є узагальнюючим терміном, який охоплює як злочини (незалежно від ступеня їх тяжкості), так і кримінальні проступки [12].

Досліджуючи цю проблематику, хочеться дати визначення кримінального правопорушення, вчиненого окремими працівниками (посадовими особами) юридичних осіб публічного права, а саме це — протиправне, винне діяння окремого(их) працівника(ів) (посадової особи) юридичної особи публічного права, виражене в дії або бездіяльності, діями якої(их) заподіяно шкоду суспільним відносинам, державі, громадянам, юридичним особам незалежно від форми власності, правовим наслідком якої є застосування санкцій кримінально-правового характеру до такої(их) осіб.

З цього визначення нами виділяються такі основні ознаки кримінального правопорушення, яке вчиняється окремими працівниками (посадовими особами) юридичної особи публічного права:

1) протиправна поведінка окремого працівника (посадової особи) юридичної особи публічного права, яка може виражатися в дії або бездіяльності такої особи;

2) винна поведінка окремого працівника (посадової особи) юридичної особи публічного права, тобто суб'єкт вчинення кримінального правопорушення повинен усвідомлювати значення своїх дій і розуміти їх наслідки;

3) заподіяння шкоди державі, суспільству, громадянину, юридичній особі та іншим можливим особам;

4) протиправна поведінка окремого працівника (посадової особи) юридичної особи публічного права, закріплена в стст. 191, 206², 209, 210, 211, 354 Кримінального кодексу України.

Щодо визначення терміна «окремі працівники (посадові особи) юридичних осіб публічного права», хочеться зауважити, що цей термін не закріплений на законодавчому рівні України, а отже, це визначення відсутнє в законах України та інших нормативно-правових актах.

Проаналізувавши нормативну базу, можемо зазначити, що спроби закріпити на законодавчому рівні термін «окремі працівники (посадові особи) юридичних осіб публічного права» були. Народними депутатами України К. В. Матейченко, Ю. В. Тимошенко, Ю. П. Савчук, А. Л. Вітко, І. І. Мельничук, О. С. Барна, Р. М. Сольвар було запропоновано внести зміни до Закону України «Про запобігання корупції» саме щодо визначення поняття посадових осіб юридичної особи публічного права (законопроект від 19.01.2017 № 5672), в якому статтю 3 пропонувалося доповнити Приміткою такого змісту: «1. Під посадовими особами юридичної особи публічного права розуміються особи, які займають постійно чи тимчасово в юридичній особі публічного права посади та здійснюють встановлені для цих посад повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною особою юридичної особи публічного права, судом або законом» [13].

Також Національним агентством з питань запобігання корупції 20.03.2017 надано роз'яснення щодо визначення суб'єктів декларування — посадових осіб юридичних осіб публічного права, в якому зазначено, що під «посадовими особами юридичних осіб публічного права», відповідно до підпункту «а» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» [8], варто розуміти працівників юридичних осіб публічного права, які наділені посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції [14].

На нашу думку, визначальним у цьому визначенні є саме обсяг функцій (обов'язків), покладених на окремих працівників (посадових осіб).

Крім того, необхідно зазначити, що досить схожим за змістом є визначення посадових осіб підприємств, яке наведене в статті 65 Господарського кодексу України. Частина 3 статті 65 Господарського кодексу України свідчить про те, що посадовими особами підприємства є керівник підприємства, головний бухгалтер, члени наглядової ради (у разі її утворення), члени виконавчого органу та інших органів управління підприємства відповідно до статуту. А статутом підприємства посадовими особами можуть бути визнані й інші особи [15].

Отже, проаналізувавши статтю 65 Господарського кодексу України, варто дійти висновку, що юридичними особами публічного права є державні, комунальні підприємства та інші юридичні особи, що створені розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування. А посадовими особами (окремими працівниками) юридичних осіб публічного права є особи (суб'єкти), які наділені посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі та/або адміністративно-господарські функції.

Висновки. Підбиваючи підсумок, з вищенаведеного матеріалу вбачається недостатність вивчення, аналізу й узагальнення поняття та сутності таких термінів, як «кримінальне правопорушення» та «окремі працівники (посадові особи) юридичних осіб публічного права». Зазначені терміни є новелою для вітчизняного законодавства. Відсутність єдиної концепції щодо правової природи та сутності визначень цих термінів, що застосовуються в цій статті, свідчить про недосконалість вітчизняного законодавства та про потребу на законодавчому рівні у закріпленні цих понять як у Кримінальному кодексі України, так і в Кримінальному процесуальному кодексі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 17.11.2023).
2. Ухвала Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 29.11.2017 у справі № 583/3326/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70604081> (дата звернення: 17.11.2023).
3. Ухвала Апеляційного суду Житомирської області від 21.09.2015 у справі № 293/344/15-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50737467> (дата звернення: 17.11.2023).
4. Ухвала Трускавецького міського суду Львівської області від 25.05.2017 у справі № 457/284/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67523821> (дата звернення: 17.11.2023).
5. Правопорушення / Вікіпедія: вільної енциклопедії. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Правопорушення> (дата звернення: 17.11.2023).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page2> (дата звернення: 17.11.2023).
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.11.2023).
8. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 17.11.2023).
9. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 1153-р. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-%D1%80> (дата звернення: 17.11.2023).
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 17.11.2023).
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 17.11.2023).
12. Кримінальне правопорушення чи злочин: щодо питань використання термінології / Протокол : юридичний інтернет-ресурс. URL : http://protokol.com.ua/ua/kriminalne_pravoporushennya_chi_zlochyn_shchodo_pitan_vikoristannya_terminologii/ (дата звернення: 17.11.2023).
13. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» (щодо визначення посадової особи юридичної особи публічного права) : проект Закону України від 19.01.2017, реєстраційний номер 5672. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4DK00B.html (дата звернення: 17.11.2023).
14. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції щодо визначення суб'єктів декларування – посадових осіб юридичних осіб публічного права від 20.03.2017. URL : https://nazk.gov.ua/sites/default/files/rozasnennya_yuopp_na_zaminu_24.03.docx.pdf (дата звернення: 17.11.2023).
15. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page2> (дата звернення: 17.11.2023).
16. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page3> (дата звернення: 17.11.2023).

REFERENCES

1. Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen' [Unified state register of court decisions]. Retrieved from : <http://reyestr.court.gov.ua/> (data zvernennia: 17.11.2023) [in Ukrainian].
2. Ukhvala Okhtyrs'koho mis'krayonnoho sudu Sums'koyi oblasti vid 29.11.2017 u spravi № 583/3326/17 (2017) [Decision of the Okhtyr city-district court of the Sumy region dated November 29, 2017 in case No. 583/3326/17]. Yedynni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. [United state register of court decisions]. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70604081> [in Ukrainian] (2023, November 17).
3. Ukhvala Apelyatsiynoho sudu Zhytomyr'skoyi oblasti vid 21.09.2015 u spravi № 293/344/15-k (2015). [Decision of the Court of Appeals of the Zhytomyr region dated September 21, 2015 in case No. 293/344/15-k]. Yedynni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. [United state register of court decisions]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50737467> [in Ukrainian] (2023, November 17).
4. Ukhvala Truskavets'koho mis'koho sudu L'viv'skoyi oblasti vid 25.05.2017 u spravi № 457/284/17. [Ruling of the Truskavetsky City Court of the Lviv Region dated May 25, 2017 in case No. 457/284/17]. Yedynni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. [United state register of court decisions]. Retrieved from : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67523821> [in Ukrainian] (2023, November 17).
5. Pravoporushennya. Vikipediya: vil'noyi entsyklopediyi. [Offense. Wikipedia: the free encyclopedia]. Retrieved from : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Правопорушення> [in Ukrainian] (2023, November 17).
6. Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya 1984. [Code of Ukraine on administrative offenses 1984]. Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page2> [in Ukrainian] (2023, November 17).
7. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny 2001. [Criminal codex of Ukraine 2001]. Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian] (2023, November 17).
8. Zakon Ukrayiny pro zapobihannya koruptsiyi 2014. [Law of Ukraine on Prevention of Corruption]. Retrieved from : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> [in Ukrainian] (2023, November 17).
9. Rozporyadzhennya pro zatverdzhennya planu zakhodiv shchodo realizatsiyi Kontseptsii reformuvannya kryminal'noyi yustytisyi Ukrayiny 2008 (Kabinet Ministriv Ukrayiny). [Order on the approval of the plan of measures for the implementation of the Concept of reforming the criminal justice system of Ukraine 2008 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. Retrieved from : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-%D1%80> [in Ukrainian] (2023, November 17).
10. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy 2012 [Criminal Procedure Code of Ukraine 2012]. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian] (2023, November 17).
11. Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950. [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950]. Retrieved from : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian] (2023, November 17).
12. Kryminal'ne pravoporushennya chy zlochyn: shchodo pytan' vykorystannya terminolohiyi [Criminal offense or crime: on issues of using terminology]. Protokol : yurydychnyy internet-resurs [Protocol: a legal online resource]. Retrieved from : http://protokol.com.ua/ua/kryminalne_prapoporushennya_chi_zlochyn_shchodo_pytan_vikoristannya_terminologii/ [in Ukrainian] (2023, November 17).
13. Proekt zakonu pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro zapobihannya koruptsiyi» (shchodo vyznachennya posadovoyi osoby yurydychnoyi osoby publichnoho prava) 2017 [Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" (regarding the definition of an official of a legal entity under public law) 2017]. Retrieved from : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4DK00B.html [in Ukrainian] (2023, November 17).
14. Roz'yasnennya Natsional'noho ahent'stva z pytan' zapobihannya koruptsiyi shchodo vyznachennya sub'yektiv deklaruvannya – posadovykh osib yurydychnykh osib publichnoho prava 2017 [Clarification of the National Agency for the Prevention of Corruption on the definition of subjects of declaration - officials of legal entities under public law 2017]. Retrieved from : https://nazk.gov.ua/sites/default/files/rozyasnennya_yuopp_na_zaminu_24.03.docx.pdf [in Ukrainian] (2023, November 17).
15. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny 2003 [The Civil Code of Ukraine 2003]. Retrieved from : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page2> [in Ukrainian] (2023, November 17).
16. Hospodars'kyi kodeks Ukrayiny 2003 [Economic Code of Ukraine 2003]. Retrieved from : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page3> [in Ukrainian] (2023, November 17).

V. I. Zavydniak. CRIMINAL OFFENSES COMMITTED BY OFFICIALS OF LEGAL ENTITIES UNDER PUBLIC LAW

The article is devoted to the clarification of the concept and essence of criminal offenses committed by individual employees (officials) of legal entities of public law. The author analyzes the judgments and assertions of various scholars on the definition and disclosure of the content of concepts: «offenses», «criminal offenses», «crime», «separate employees of legal entities of public law», «legal persons of public law». It is indicated that the lack of a definition of the term «criminal offense» at the legislative level causes discussions in the scientific legal literature regarding the concept of the essence of such a term and its application, but unfortunately, as of today, it is not given due attention by both domestic and foreign scientists.

Key words: concept and essence of criminal offenses, offenses, crime, individual employees (officials) of legal entities of public law.